

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 4

Рівне – 2015

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет**

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 4

Рівне – 2015

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 4 - Рівне: РДГУ, 2015 – 300 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна – доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 27 березня 2015 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет.e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

Подальші дослідження мають полягати у визначенні умов та механізмів попередження та компенсації негативного впливу стрес-коронарної поведінки на психічне та фізичне здоров'я майбутніх менеджерів.

Список використаних джерел

1. Бурлачук Л.Ф. Психология жизненных ситуаций / Л.Ф. Бурлачук, Е.Ю. Коржова. – М. : Рос. пед. агентство, 1998. – 263 с.
2. Гусева А.С., Служебная карьера / А.С. Гусева, Е.В. Охотский. – М. : Экономика, 1998. – 304 с.
3. Кувшинов Д.Ю. Коронарное поведение и сезонные биоритмы / Д.Ю. Кувшинов // Мир науки, культуры, образования. – 2007. – № 1 (4). – С. 10–13.
4. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика : Справочник практического психолога / И.Г. Малкина - Пых. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 992 с.
5. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб. : Речь, 2001. – 447 с.
6. Урванцев Л.П. Психология в соматической клинике / Л.П. Урванцев. – Ярославль : Ярослав. гос. ун-т, 1998. – 160 с.

References

1. Burlachuk L.F. Psihologija zhiznennyh situacij / L.F. Burlachuk, E.Ju. Korzhova. – M. : Ros. ped. agentstvo, 1998. – 263 s.
2. Guseva A.S., Sluzhebnaia kar'era / A.S. Guseva, E.V. Ohotskij. – M. : Jekonomika, 1998. – 304 s.
3. Kuvshinov D.Ju. Koronarnoe povedenie i sezonnye bioritmy / D.Ju. Kuvshinov // Mir nauki, kul'tury, obrazovanija. – 2007. – №1 (4). – 10–13 s.
4. Malkina-Pyh I.G. Psihosomatika : Spravochnik prakticheskogo psihologa / I.G. Malkina - Pyh. – M. : Izd-vo Jeksmo, 2004. – 992 s.
5. Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noj dejatel'nosti / Pod red. G.S. Nikiforova. – SPb. : Rech', 2001. – 447 s.
6. Urvancev L.P. Psihologija v somaticheskoi klinike / L.P. Urvancev. – Jaroslavl' : Jaroslav. gos. un-t, 1998. – 160 s.

Резюме. Исследованы особенности поведения Типа А (стресс-коронарного поведения) у студентов-менеджеров. Выявлено, что значительная часть будущих менеджеров демонстрирует или уже сформированное стресс-коронарное поведение, или тенденцию к его возникновению. Определено, что поведение типа А больше выражено у юношей, они также более склонны к таким его отдельным проявлениям, как амбициозность, энергичность, соперничество, склонность к сдерживанию эмоций. Показано, что девушки в большей мере склонны к проявлениям враждебности.

Ключевые слова: профессиональное здоровье, стресс-коронарное поведение, поведение типа А, студенты-менеджеры, половые различия.

Summary The features of Type A behavior (stress-coronal behavior) of students-managers are investigated. It is educed, that considerable part of future managers demonstrates the already formed stress-coronal behavior or tendency to forming of this behavior. It is certain that male students demonstrate more expressed Type A behavior. The male students-managers also show ambitiousness, energeticness, rivalry, propensity to inhibition of emotions more intensively. It is shown that female students more actively show a hostile form of Type A behavior.

Key words: professional health, stress-coronal behavior, Type A behavior, students-managers, gender differences.

УДК 616 – 085:7

І.О. БОРЕЙЧУК, Р.В. ЄВДОКИМОВ

УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНІК В РОБОТІ ІЗ ГЕРОНТОПСИХОЛОГІЧНОЮ ГРУПОЮ КЛІЄНТІВ

На даний час все актуальнішим постає питання арт-терапії як універсального методу допомоги людям різних вікових категорій, від раннього дитинства і аж до пізньої старості. Тому в даній публікації представлена програма інтеграції арт-терапії в сферу геронтопсихології, як ефективного способу подолання кризи старості, а також рекомендації по організаційній частині в проведенні методик та відповідного підбору для геронтопсихологічних груп клієнтів.

Програма реалізувалась на базі «Університету третього віку» Здолбунівського територіального центру соціального обслуговування студентами-волонтерами психолого-природничого факультету, та може бути цікавою в подальшому її розвитку та співпраці з організаторами проекту.

Ключові слова: арт-терапія, музикотерапія, аромотерапія, геронтопсихологія, творчість, активність, розвиток, відкритість, особистість.

Постановка проблеми. Арт-терапія (лат. art – мистецтво, грец. *therapeia* – лікування) це форма лікувальної взаємодії за допомогою засобів художньої творчості. Арт-терапія сьогодні вважається одним з найбільш екологічно обґрунтованих ефективних методів, що використовуються в роботі психолога у процесі консультування та супроводу клієнтів.

Даний напрям психологічної допомоги, відноситься до найдавніших та природних форм корекції емоційних станів.

Арт-терапія – область психології та психотерапії, яка практично не має протипоказань і вікових обмежень, а при правильному використанні дає бажані результати [4].

Важливо відзначити, що дана техніка психологічного впливу не має протипоказань і обмежень. Арт-терапія дає можливість особистості виразити свої почуття через творчість та отримати систему самопомоги через використання технік [2].

За теоретичну основу були взяті такі наукові підходи як: когнітивний підхід вивчення пізнавальних властивостей психіки людини та біхевіористичний підхід дослідження поведінкових рис особистості.

Мета: Вивчення умов та способів використання арт-терапевтичних технік. Віднаходження найбільш сприйнятливою методу в роботі з даною групою клієнтів. Розробка нових технік арт-терапії та їх інтеграція у роботу з групою геронтопсихологічних клієнтів.

Завдання: Збір теоретичної та практичної інформації з подальшим її використанням результатів, впровадження систем тренінгових програмах в рамках діяльності школи волонтерів РДГУ. Впровадити дані техніки з геронтопсихологічною групою клієнтів, закріпити уміння та навички в оволодінні ними.

Взаємодія арт-терапевта з особами похилого віку вимагає врахування таких факторів:

1. Психологічних (врахування особливостей психічної діяльності в похилому віці).
2. Соціальних (врахування соціального статусу даної групи клієнтів в суспільстві).
3. Фізіологічних (особливості фізіологічного стану та обмежень).

Специфічними завданнями арт-терапевтичної роботи при цьому є подолання соціальної ізоляції, підвищення самооцінки індивіда похилого віку, створення умов для актуалізації життєвого досвіду, визнання цінностей, реалізація свого творчого потенціалу.

Значущість даної форми діяльності має соціальний контекст, у якому реалізується робота такого змісту, зокрема, нерідко самотність та ізолюваність осіб похилого віку, їх безпорадність, відносна обмеженість матеріальних ресурсів суспільства для допомоги їм, впливає деструктивно на психологічні характеристики особистості, що провокує ознаки незадоволення життям та відсутність конструктивної активності особистості. У нашій країні до цього додається вкрай слабкий розвиток системи геріатричних і психogerіатричних (геріатрія (від дав.-гр. *γέρων* – «старий» і *ίατρεία* – «лікування»)) – окремий розділ геронтології, що займається вивченням, профілактикою та лікуванням захворювань старечого віку) послуг, а також існуючі соціально-психологічні стереотипи сприйняття літніх осіб як «баласту» суспільства [1]. Геронтопсихологія як система психологічної допомоги забезпечує такі завдання:

1. Профілактика передчасного зниження функціональності організму.
2. Вивчення особливостей психіки осіб похилого віку.
3. Розробка засобів та методів психологічної допомоги старіючим та літнім особам.
4. Встановлення психологічних факторів збільшеного гармонійного функціонування.
5. Пошук умов та засобів продовження повноцінної життєдіяльності індивіда.

Арт-терапевтична робота з даною групою клієнтів може проводитися в соціальних центрах, центрах психічного здоров'я чи стаціонарах денного перебування, лікарнях, інтернатах та інших медичних і соціальних установах. Адже, саме тут, є можливість створювати такі умови, що сприяють ефективності роботи і є комфортними для даної групи клієнтів.

Переважно арт-терапевтичний процес реалізується груповими формами роботи, що забезпечує комфортну систему взаємодії. Допускається участь осіб похилого віку у змішаних групах, однак, у ряді випадків доцільно формувати групи винятково з осіб похилого віку, що дає можливість зосередитися на їх специфічних потребах, проблемах врахування вікових вимог [5].

Віковими особливостями арт-терапевтичного супроводу геронтологічних клієнтів є, зокрема, їх швидка стомлюваність, слабкість, рухова активність. Тому групові заняття арт-терапії повинні бути нетривалими, проводитися в першій половині дня, мати достатні перерви або часті зміни творчої діяльності, додаткове освітлення, великі пензлі чи крейди та інше. Необхідно враховувати і такі ймовірні фактори, як слабкість зору і слуху, мало рухливість суглобів і т.д. Враховуючи все вище перераховане, можна використати такі рекомендації при роботі з даною групою клієнтів:

1. Простота методу (враховувати обмежені можливості групи клієнтів).
2. Практичність (здатність в подальшому використовувати створений матеріал).
3. Інтерес (викликати зацікавленість методом).
4. Креативність (творчий підхід до проведення техніки).
5. Вербальна комунікація (включення в техніку коментування робочого процесу, вираження власного емоційного стану під час роботи).
6. Наочно-образне представлення матеріалу роботи.
7. Музичний супровід.
8. Врахування індивідуальних можливостей клієнтів.

9. Врахування статі.

Дотримання таких рекомендацій, забезпечить стійкі умови супроводу даної категорії клієнтів.

Підготовчий етап	Основний етап	Завершальний етап
Підбір методик	Проведення техніки	Обговорення результатів
Знайомство з групою	Контроль за процесом	Підсумок
Опрацювання технік	Індивідуальний підхід	

Рисунок 1. Особливості організації арт-терапевтичних груп з геронтологічними клієнтами

Система арт-терапевтичної допомоги, містить велику кількість структурованих та уніфікованих методів для різних вікових категорій. Проте в геронтопсихології не всі методи можливо реалізувати під впливом характеристик клієнтів, оскільки деякі з них надто важкі для їх виконання. Наприклад драма-терапія, де необхідно багато зусиль на поєднання в собі комплексу вправ, що включають в собі не тільки мислинневу діяльність, а й рухову активність і вербальну комунікацію, що може викликати певні труднощі для даної референтної групи. Також складним завданням буде робота з пластиліном, де потрібна добре розвинена моторика рук, що більш характерно для категорії від 2 до 45-50 років. Це варто враховувати в системі організації заходів такого змісту [6].

Тому, використання більш спрощених у реалізації методів дає ефективніші результати, де в циклічному їх використанні в подальшому простежується динаміка ефективного впливу на як загальні психологічні, так і на фізіологічні показники.

До технік які використовувались в циклі арт-терапевтичного супроводу учасників геронтопсихологічної групи, волонтерами психологами були обрані наступні:

1. Зображення арт-матеріалами актуального стану «Я».
2. Техніка створення з текстильних виробів картин.
3. Методика лялькотерапії: лялька-мотанка.
4. Техніка аплікації з паперу та цукерок.
5. Методика «Малювання пальцями».
6. Методика казкотерапії: «Казка для зцілення».
7. Техніка створення аплікації «Серце з паперових троянд».
8. Методика фототерапії «Лікування за допомогою фотографії».

Окрім використання даних методів, в роботі були включені елементи музикотерапії (підбірка класичної музики та звуків природи), та ароматерапії (ароматизація творчих виробів різними маслами, використання аромо-свічок).

Склад геронтопсихологічної групи був моногенний та включав в себе жінок похилого віку від 55 до 75 років у кількості від 18 до 22 осіб. У процесі супроводу цільова група волонтерського проекту збільшилась на 46%, що вказує на зацікавленість, стійкий інтерес до творчої діяльності та технік у роботі з ними.

Одним із завдань було дослідити найбільш оптимальний метод у роботі з особами похилого віку. Головною особливістю даного періоду є криза похилого віку, тому підтримка психологічного та соціального спрямування, скерування енергії на творчість, самопомогу, дає можливість звільнити від думок про старість.

У похилому віці (старості) індивід долає три підкризи. Перша з них полягає в переоцінці власного «Я» крім його професійної ролі, яка у багатьох людей аж до відходу на пенсію залишається головною. Друга підкриза пов'язана з усвідомленням факту погіршення здоров'я та старіння тіла, що дає людині можливість виробити в себе у цьому плані необхідну байдужість. У результаті третьої підкризи зникає самостурбованість, і тепер індивід приймає думку про смерть.

Факторами, що визначають поведінку літньої людини є: зниження психофізичних можливостей, стать, тип особистості, поступовий відхід з активного соціального життя, матеріальний добробут, втрата близьких людей і самотність, свідомість наближається до закінчення життя. Відбувається звуження фізичного світу і різко зростає інтерес до релігії [2].

Особи похилого віку піддаються стресам, проте на даному етапі життя, справитись з цим стресом значно важче ніж у молодому віці, коли нервова система є більш гнучкішою і має більший опір до стресорів. Тому метою даної програми є не тільки короточасна допомога при зустрічі на черговому зайнятті, а й навчити їх допомагати собі самостійно та радувати інших своєю творчістю. Арт-терапія забезпечує подолання ознак стресів та виступає формою мінімалізації проявів стресогенних чинників.

У даному віці мозкова активність є низькоактивною і психічні функції вже не є накопичувальними, а сталими та можуть діяти лише у зворотному регресійному напрямку, тому важливим є їхня залученість у процес арт-терапії. Якщо не навантажувати головний мозок в цьому віці, збільшується ризик до ранньої появи склерозу, судинного ураження мозку, старечої деменції (недоумство або маразм, являє собою набутий в літньому віці стан, причиною якого стає органічне ураження мозку), хвороби Альцгеймера.

Очікування від програми:

1. Сприйняття нових технік даною групою.
2. Створення конструктивного зворотного зв'язку.
3. Покращення психоемоційного стану.
4. Інтеграція нових технік в програму.

5. Здобуття нового творчого досвіду.
6. Перспективи розвитку програми.
7. Подальші можливі дослідження в даному напрямі.

Важливою складовою методик даного типу є творча активність, яка стимулює розвиток дрібної моторики рук, покращує кровообіг, а рухова активність та безпосередній контакт з матеріалом, стимулюють нервові закінчення пальців, сприяє своєрідному масажу головного мозку, підвищує стресостійкість.

Довіра, зацікавленість є умовами забезпечення активної роботи та утворення зворотного зв'язку з клієнтом. Для цього необхідно на перших заняттях використовувати більш прості малюнкові техніки, що не викликають труднощів, створивши при цьому, відчуття впевненості у своїх силах. Ще однією особливістю формування довіри до арт-терапевта є встановлення вербального зв'язку з учасниками тренінгу, постійно супроводжувати поясненням значення та механізм реалізації техніки.

Впровадження арт-терапевтичних технік у роботу з геронтопсихологічною групою клієнтів було позитивно сприйнято при відповідному інструктажі та використанні арт матеріалів для творчості. У зв'язку з цим, було встановлено зворотний зв'язок з групою, що в подальшому сприяло ефективній роботі [5].

Встановлені норми проведення тренінгових програм в 45 хвилин виявились не актуальними, оскільки робота тривала довше на 10-15 хвилин, у зв'язку з створеними комфортними умовами для занять, що сприяло релаксаційним ефектам в процесі творчого виконання поставлених завдань та відсутність поспіху у роботі.

Завдяки постійним використанням в тренінгові програми додатково музикотерапії, ароматерапії, стресболів, заняття набули мультикомплексного характеру, що в подальшому сприяло позитивній динаміці покращення загального психоемоційного стану клієнтів, підвищенню активності у роботі, поліпшенню взаємовідносин у групі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Отже, таким чином можна зробити висновок про широкий діапазон використання арт-терапевтичних методів як в дитячій психології так і в геронтопсихології, оскільки ці методи є універсальними та підходять для всіх. Також актуальним буде подальша робота в цьому напрямку, в дослідженні впливів використання технік арт-терапії на людей похилого віку, та розробку нової ефективної методології. Використавши нові техніки, стало можливим ефективно їх інтегрувати в роботу з даною групою клієнтів, вдалось отримати досвід у роботі з ними, що в подальшому буде сприяти розвитку їх використання в подальшій роботі Школи волонтерів РДГУ.

Список використаних джерел

1. Глуханюк Н. С. Поздний возраст и стратегии его освоения / Гершкович Т. Б. – М. : ООО Полиграф Центр, 2003. – 112 с.
2. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии. / А. И. Копытин. – СПб. : Изд-во Питер, 2002. – 368 с.
3. Копытин А. И. Арт-терапия. Хрестоматия. / А. И. Копытин. – СПб. : Изд-во «Питер», 2001. – 320 с.
4. Руководство по геронтологии и гериатрии. В 4 томах. Том 1. Основы геронтологии. Общая гериатрия / Под ред. В.Н. Ярыгина, А.С. Мелентьева. – М. : Изд-во ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 720 с.
5. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. / О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 422 с.
6. Хилько М. Е. Возрастная психология, конспект лекций. / М. С. Ткачева. – М. : Изд-во Юрайт, 2010. – 208 с.

References

1. Gluhanjuk N. S. Pozdnij vozrast i strategii ego osvoenija / Gershkovich T. B. – M. : ООО Poligraf Centr, 2003. – 112 s.
2. Kopytin A. I. Teoriya i praktika art-terapii. / A. I. Kopytin. – SPb. : Izd-vo Piter, 2002. – 368 s.
3. Kopytin A. I. Art-terapiya. Hrestomatija. / A. I. Kopytin. – SPb. : Izd-vo «Piter», 2001. – 320 s.
4. Rukovodstvo po gerontologii i geriatrii. V 4 tomah. Tom 1. Osnovy gerontologii. Obshhaja geriatrija / Pod red. V.N. Jarygina, A.S. Melent'eva. – M. : Izd-vo GJeOTAR-Media, 2010. – 720 s.
5. Stepanov O. M. Psy`xologichna ency`klopediya. / O. M. Stepanov. – K. : Akademvy`dav, 2006. – 422 s.
6. Hil'ko M. E. Vozrastnaja psihologija, konspekt lekcij. / M. S. Tkacheva. – M. : Izd-vo Jurajt, 2010. – 208 s.

Резюме. В настоящее время все более актуальным становится вопрос арт-терапии как универсального метода помощи людям разных возрастов, от раннего детства и до поздней старости. Поэтому в данной публикации представлена программа интеграции арт-терапии в сферу геронтопсихологии, как эффективного способа преодоления кризиса старости, а также рекомендации по организационной части в проведении методик и соответствующего подбора для геронтопсихологических групп клиентов.

Программа реализовывалась на базе «Университета третьего возраста» Здолбуновского территориального центра социального обслуживания студентами-волонтерами психолого-естественного факультета, и может быть интересной в дальнейшем ее развитии и сотрудничестве с организаторами проекта.

Ключевые слова: арт-терапия, музикотерапия, ароматерапия, Геронтопсихология, творчество, активность, развитие, открытость, личность.

Summary. Currently, more urgent question of art therapy as a universal method to help people of different ages, from early childhood until late old age. Therefore, in this publication is presented integration program in art therapy field

herontopsyholohiyi as an effective way to overcome the crisis of old age, as well as recommendations on the organizational part in conducting techniques and appropriate selection for herontopsyholohichnyh customer groups.

The program was implemented at the "University of the Third Age" Zdolbunov territorial center of social service student volunteers psychological and natural faculty, and may be of interest in its further development and cooperation with the project organizers.

Key words: art therapy, music therapy, aromatherapy, herontopsyholohiya, work, activity, development, openness, personality.

УДК 159.9.072

А.О. БОРИСОВА

ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У КРАЇНІ НАВЧАННЯ

Обґрунтовано зміст психологічного моніторингу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання. Показано, що зміст моніторингу має полягати в періодичній діагностиці особливостей картини світу, показників адаптації та рівня розвитку особистісних ресурсів пристосування до нового культурного середовища (життєстійкості, толерантності до невизначеності, копінг-поведінки, етнічної ідентичності, етнічної толерантності). Підібрано та обґрунтовано методики моніторингу міжкультурної адаптації студентів-іноземців.

Ключові слова: міжкультурна адаптація, студенти-іноземці, психологічний моніторинг, картина світу, особистісні ресурси адаптації.

Постановка проблеми. Отримання вищої освіти є процесом реалізації одного з найважливіших життєвих виборів молодшої людини – обрання професії. Від того, наскільки адекватним є цей вибір та наскільки успішно здійсниться його втілення у процесі навчання, значно залежить психічне та фізичне благополуччя подальшого життя у значній кількості його аспектів. Найбільш вразливою верствою студентства, з точки зору можливих психічних та фізичних розладів внаслідок несприятливого збігу зовнішніх та внутрішніх факторів навчального процесу, є студенти, які приїждять в Україну для отримання вищої освіти з інших країн. Кожен з них зазнає необхідності пережити не тільки соціально-психологічну адаптацію до умов навчання у обраному виші, але й складний процес пристосування до нових для себе соціокультурних умов життя нового соціуму. Отже, важливим завданням психологічної служби навчального закладу з забезпечення психічного здоров'я студентів є здійснення психологічного моніторингу успішності міжкультурної адаптації студентів-іноземців.

Аналіз досліджень та публікацій з проблем етнічної психології показують, що адаптація іноземця до соціокультурних умов у країні перебування є одним зі змістових різновидів соціально-психологічної адаптації як пристосування особистості до нового (зміненого) соціального середовища. Для позначення процесу психологічного при звичаювання мігрантів найбільш адекватним є термін «міжкультурна адаптація», оскільки, як зазначила Т. Стефаненко, саме культуру частіше всього визнають основним фактором, який полягає в основі етнічних розбіжностей психіки людей [4]. Це поняття визначається як «складний процес, в разі успішного завершення якого людина досягає відповідності (сумісності) з новим культурним середовищем, приймаючи його традиції як свої власні та діючи у відповідності до них» [4, с. 326].

На початковому етапі перебування у країні навчання студенти-іноземці як і інші мігранти стикаються з впливом низки незвичних, складних, несприятливих, або, навіть, екстремальних обставин. Суттєві розбіжності у звичних та нових кліматичних, соціально-економічних, політичних, побутових, культурних та ін. особливостях викликають у більшості іноземців виникнення «культурного шоку», який є симптомокомплексом негативних переживань: підвищеної напруги, втрати, відстороненості та відчуженості, знедоленості, тривоги, образи та обурення, безпорадності, соціальної неадекватності та ін. [5]. Суттєві негативні зміни у наслідок несприятливого перебігу культурного шоку також виникають в етнопсихологічному статусі студентів-іноземців. У результаті, найпоширенішими побічними ефектами процесу міжкультурної адаптації, окрім нервово-психічних проблем, є спотворення етнічної ідентичності (етнонігілізм, етногеоїзм, етноізоляціонізм, етнофанатизм) та зниження етнічної толерантності, етноцентризму, ксенофобії, націоналізму, етнічний екстремізм та ін. [1; 2; 3].

Зазначені та інші несприятливі змістові особливості процесу міжкультурної адаптації визначаються у роботах багатьох дослідників (Г. Андреева, Дж. Беррі, Н. Іванова, Н. Лебедева, І. Мнацаканян, А. Налчаджян, Б. Паригін, С. Рижова, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Г. Тріандіс та ін.), що дозволяє дійти висновку, що необхідність переїзду у нову країну на досить тривалий час для отримання вищої освіти є досить складною життєвою ситуацією для студентів-іноземців. Визнання цього факту зумовлює актуальність проблеми визначення змісту, форм та методів психологічного супроводу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання.

Мета даного теоретичного дослідження – розробка програми психологічного супроводу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання.

Результати теоретичного дослідження. Метою психологічного моніторингу є періодичний контроль показників міжкультурної адаптації та її можливих негативних ефектів, оцінка рівня розвитку психічних особливостей студентів-іноземців, які мають бути особистісними ресурсами пристосування до нових

З М І С Т

<i>Передмова</i>	3
Павелків Р.В. Завдання та перспективи психологічної служби РДГУ	4
Петренко О.Б. Інноваційна діяльність практичного психолога в організації роботи «школи сприяння здоров'ю»	8
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психологія травми: трансгенераційний та феноменологічний аспекти	14
Абрамова С.В. Психолого-педагогічна діагностика сформованості соціальної активності у старших підлітків	17
Артемова О.І. Креативність як чинник розвитку професійних якостей майбутнього практичного психолога	22
Барно О.М. Причинно-наслідкові відносини у психології розвитку особистості	26
Білоус Р.М., Боровська А.С. Ціннісні орієнтації в процесі самоактуалізації старшокласників	31
Большакова А.М. Поведінка типу А як проблема професійного здоров'я майбутніх менеджерів	33
Борейчук І.О., Євдокимов Р.В. Умови використання арт-терапевтичних технік в роботі із геронтопсихологічною групою клієнтів	36
Борисова А.О. Психологічний моніторинг міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання	40
Бучко В.Б. Проблема справедливості психологічний аспект	43
Вознюк Ю.С. Аналіз проблеми самоствердження особистості	49
Воробійов А.М., Демчук О.О. Умови адаптації та фактори дезадаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі	52
Воронов Н.П., Курячий С.В. Здоровьесберегающие технологии в профилактике состояния здоровья студентов специальной медицинской группы с заболеваниями сердечно-сосудистой системы и опорно-двигательного аппарата	55
Герман Л.В. Значущість психологічної складової у професійній підготовці правоохоронців	60
Грицюк І.М. Емоційне виховання як засіб запобігання емоційної травми у дітей	63
Грубляк В.В. Розвиток пізнавальної активності студентів в процесі самонавчання	66
Давидюк С.Г., Пащенко О.О. Психологічні особливості прояву креативності студентів гуманітарного та технічного профілю	71
Демянюк О.Б. Образ світу як психологічна основа самореалізації молоді	74
Дружиніна І.А. Емпатія у системі професійно важливих якостей майбутніх психологів	78
Дучимінська Т.І. Соціально-психологічний тренінг як засіб корекції проявів особистісної безпорадності студентів	82
Жарікова С.Б. Образ «Я» підлітка у цілісній моделі психологічного здоров'я особистості	85
Жидко М.Е., Лушина Т.А. Проблема психологічної структури научного мировоззрення у студентів сучасного технічного університету	89
Жидко М.С., Кравченко К.О. Особливості переживання у льотчиків на гострій стадії горя	93
Жидко М.С., Журавская О.В. Особливості психологічної диференціації професійної дезадаптації, професійної деформації та емоційного вигорання	99
Жизномірська О.Я. Психологічне здоров'я особистості молодшого шкільного та підліткового віку	103
Іванашко О.Є., Вічалковська Н.К. Соціально-психологічна адаптація особистості в умовах інклюзивної освіти	107
Іванова Н.Г. Психологічні основи підготовки, необхідні для успішного професійного становлення фахівців: ретроспективний аналіз проблеми	110
Істинюк І.Д. Педагогічна практика – провідний засіб забезпечення готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами	114
Кідалова М.М. Фасилітативний супровід емоційних бар'єрів у підлітковому віці як умова збереження психологічного здоров'я	118
Корчакова Н.В. Диспозиційні основи просоціальності	124
Коширець В.В., Шкарлатюк К.І. Самофутурування як чинник самореалізації студентів з порушеннями розвитку	129
Крюкова Л.В. Сучасні підходи щодо динаміки емоційних процесів та їх впливу на здоров'я особистості школяра	132
Кулаков Р.С. Особливості профконсультаційного супроводу професійного самовизначення старшокласників впродовж навчання в школі	135
Кулакова Л.М. Моральний розвиток особистості засобами художньої літератури як підґрунтя формування почуття власної гідності у молодших школярів	140
Курдибаха О.М. Теоретичний аналіз проблем гендерного розвитку підлітків у процесі соціалізації	144
Левус Н.І., Волошок О.В. Самоставлення у студентів з різною навчальною мотивацією	146
Левшунова К.В. Благополуччя та здоров'я: спільне та відмінне між поняттями	151
Лисенко Л.М. Теоретичні аспекти проблеми психічного здоров'я особистості	154

Ліщук А.В. Вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення старшокласників	157
Луцик Г.О. Напрямки роботи соціальних педагогів з профілактики девіантної поведінки підлітків	160
Марчук Ю.С. Психолог-практик та психолог-теоретик: особливості формування професійного мислення	163
Назаревич В.В., Коротун В.В. Використання малюнкових технік психотерапії для самоідентифікації студентів.....	166
Нікула Н.В. Шляхи формування методичної культури студентів на етапі професійної підготовки	170
Новік Л.О. Психологічні складові іміджу психолога	173
Ногачевська І.О. Розуміння текстів – базовий компонент вузівського навчання студентів.....	176
Олексієнко С.Б. Оволодіння майбутніми правоохоронцями психологічними знаннями, необхідними для створення соціально-психологічної характеристики об'єкта оперативного інтересу з політичного середовища.....	180
Олійник О.В. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до виховання господарської культури молодших школярів	184
Павелків В.Р., Мокич Н.В. Психологічні ознаки в системах соціокультурного простору молодіжних субкультур	187
Паливода О.О. Психологічні аспекти професійного становлення особистості у вищому навчальному закладі	193
Петренко Н.В. Модель становлення професійної спрямованості менеджера на етапі навчання у вищому навчальному закладі.....	197
Пилип'юк Т.О., Мушкевич М.І. Гендерна диференціація особистісних особливостей осіб з різним ставленням до репродуктивного здоров'я.....	201
Пилипака Ю.І., Гамарнюк О.В., Романюк В.Л. Психічна травма як функціональна модель розладів психіки і поведінки особистості	205
Піонтковська Д.В. Розвиток національної ідентичності особистості в юнацькому віці	210
Рибак В.А. Особливості процесу соціально-психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами.....	214
Рудь Г.В. Гендерні аспекти формування перспектив власного кар'єрного росту сучасної молоді.....	217
Рудюк О.В. Психологічне здоров'я особистості як копінг-ресурс подолання кризи безробіття.....	221
Савелюк Н.М. Елементи релігійного дискурсу в освітньо-виховному просторі України.....	226
Савенко Д.О. Проблема самоідентичності жінки в період раннього онтогенезу дитини	230
Савуляк В.О. Особливості запиту студентів щодо діяльності психологічної служби ВНЗ	233
Самойлова Н.В., Метіль Я.М. Підходи до розвитку психологічної компетентності студентів-валеологів	237
Ставицька О.Г. Оптимізація консультативної взаємодії психолога з клієнтом технологіями самопрезентації	240
Стаднік І.В., Мушкевич М.І. Психологічні особливості переживання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) учасниками зони антитерористичної операції (АТО).....	244
Сторож О.В. Розвиток складових творчої соціалізації особистості	248
Тищенко І.А. Вплив статево-рольових стереотипів на професійну самореалізацію жінок у руслі проблеми гендерної освіти.....	254
Угрин О.Г. Роль організаційної ідентичності у процесі професійного становлення молодого спеціаліста.....	257
Федоренко Р.П. Вплив залежності партнерів від соціальних мереж на шлюбно-сімейні взаємини.....	261
Федюк Т.М., Корчакова Н.В. Особливості розвитку самооцінки у процесі соціалізації дітей з вадами слуху	264
Хлівна О.М. Психопрофілактика здоров'я в студентському віці	267
Хупавцева Н.О. Поняття соціального статусу у контексті проблеми становлення особистості.....	270
Чагарна С.Є. Особливості інтеграції дітей з порушеннями слуху	274
Чмир Т.В. Вольова сфера особистості: теоретичні аспекти	277
Шаповал І.М. Механізми EGO-захисту як детермінанта адаптивної стратегії особистості	280
Шевців М.В., Романюк В.Л. Особливості взаємозв'язку кольору очей і темпераменту у студентів-біологів в умовах рівненщини	285
Шевчик Р.В. Дослідження та корекція уваги у підлітків	288
Шуль М.Т. Теоретичні основи формування здорового способу життя учнів початкових класів як психолого-педагогічна проблема	292
Відомості про авторів	296

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 4

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 22.04.2015 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 90

Адреса: 33000 м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 20
e-mail: dokacentr@mail.ru

Видавництво ТЗОВ "Дока центр"
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія РВ № 54 від 09.09.2011

П - 86   **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 4. – Рівне:
РДГУ, 2015. – 300 с.**

ISBN 978-966-2695-00-7

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88